

Tilburg University

Internationale arbeidsmobiliteit en sociale zekerheid

Kolnaar, A.H.J.J.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1991

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Kolnaar, A. H. J. J. (1991). Internationale arbeidsmobiliteit en sociale zekerheid. *Maandschrift Economie*, 55(2), 83-100.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Internationale arbeidsmobiliteit en sociale zekerheid

door A.H.J. Kolnaar¹

1. Inleiding

In vele rapporten wordt internationale arbeidsmobiliteit genoemd als een belangrijke mogelijkheid om bestaande verschillen tussen landen op te heffen. Tegelijkertijd verschijnen er min of meer bezorgde betogen rond de vraag of bijvoorbeeld ons land het huidige immigratie-overschot wel aan kan.

In dit artikel gaat het niet om personen die het land in trachten te komen als inactieve. Voor zover in het kader van Europa '92 het sociaal toerisme al toe zou nemen lijken, aldus Sociale Zaken en de SER, voldoende instrumenten voorhanden om deze stroom in te dammen.²

Onze probleemstelling spitst zich toe op juist de mobiliteit van actieven. Gebruik makend van het vrije personenverkeer zouden zij in andere landen op zoek kunnen gaan naar banen. Wij nemen aan dat zij pas emigreren indien zij ook werkelijk een baan gevonden hebben. Al ras worden dan de relatief hoge loonlanden met extra arbeidsaanbod geconfronteerd. Er komt anders gezegd vooralsnog een stroom werknemers op gang van lage naar hoge loonlanden. De macro-economische gevolgen van deze arbeidsmobiliteit worden hierna onderzocht. Daarbij zal de nadruk liggen op de langere termijn ontwikkelingen. Met name gaat het er om, of ooit weer een stabiel, evenwichtig groeipad kan worden bereikt.

2. De meest relevante vooronderstellingen

Gewoontegetrouw gaan we in onze analyses uit van een goed gedefinieerde situatie van evenwichtige groei. Voor de afzonderlijke landen wordt daarbij het arbeidsaanbod in eerste instantie beschouwd als een gegeven. Na de introductie van vrij werknemersverkeer over de grenzen wordt het arbeidsaanbod evenwel een functie van bestaande verschillen in het netto reële loon. Daarbij abstraheren wij van eventuele drempelwaarden. Het netto reële loon kent twee belangrijke determinanten: het bruto loon en de belasting- en premiedruk. Wij abstraheren in het navolgende van een overheid in enge zin. Er

1. Prof.dr. A.H.J. Kolnaar is hoogleraar Algemene Economie en Geschiedenis van de Economie aan de Katholieke Universiteit Brabant. Dit artikel verschijnt binnen het kader van het Voorwaardelijk Financieringsproject 'Integratie en Interdependentie'. De auteur dankt drs. J. Donkers, drs. M. Bos en drs. M. van Tuyl voor hun commentaren.

2. Terzake zij korthedshalve verwezen naar de rapporten 90/11 en 90/22 van de SER met betrekking tot respectievelijk de Sociale Dimensie en de Economische en Monetaire Unie.

wordt dus alleen met premieheffing in verband met het stelsel van sociale zekerheid rekening gehouden. Ten aanzien van de loonvorming wordt verondersteld dat normaal de prijscompensatie en de mutatie in de arbeidsproductiviteit worden verwerkt. Op basis van alleen deze volledige benutting van de zogeheten loonruimte zou de arbeidsinkomensquote constant blijven, ruilvoetmutaties daargelaten.

Mutaties in de arbeidsinkomensquote doen zich allereerst voor via loonaanpassingen op basis van de vraag-aanbodverhoudingen op de arbeidsmarkt (het Philipsmechanisme). Bij werkloosheid zal de loonquote dan dalen. Afhankelijk van de elasticiteitscoëfficiënt terzake resulteren vervolgens korte of lange golfbewegingen. Om de hiermee samenhangende complicaties te vermijden worden hierna twee extreme posities onderscheiden. Bij het ene extreem is de bedoelde elasticiteit tussen de vraag-aanbodverhouding van arbeid (en in het verlengde daarvan de werkloosheid) en de loonmutatie nul. De arbeidsmarkt werkt dan in het geheel niet. Bij het andere uiterste heeft dezelfde parameter een naar oneindig tenderende waarde. De arbeidsmarkt werkt dan perfect. Een dreigende werkloosheid wordt er onmiddellijk via benedenwaartse loonaanpassingen en daarop gebaseerde stijgingen in de vraag naar arbeid (substitutie of verlenging van de economische levensduur van kapitaalgoederen) weggewerkt.

In de Nederlandse situatie is de hier besproken elasticiteit klaarblijkelijk erg klein. Dit impliceert dat op de korte en middellange termijn de uitkomsten sterk zullen lijken op die horend bij het eerste extreem. Een eenmaal ontstane werkloosheid wordt dan voorsnog niet of nauwelijks teruggedrongen via loonmatiging. Maar op langere termijn en na de nodige golfbewegingen komen de resultaten juist overeen met het alternatief van de perfect werkende arbeidsmarkt. Met name is er op de lange termijn weer volledige werkgelegenheid.

Een tweede cruciale factor voor de netto reële loonvoet is de premie voor de sociale zekerheid. Wij zullen uitgaan van een koppeling van de uitkeringen aan de lonen. Onder zulke omstandigheden wordt het eventuele saldo van premie-inkomsten en uitkeringen bepaald door de volumeverhouding tussen de loontrekkers in de marktsector en de uitkeringsgerechtigden en voorts allicht door het geldende premietarief en het uitkeringspercentage. Onder vigeur van het omslagstelsel wordt dit saldo nul. Het totale netto loon- en steuninkomen na herverdeling en het in de marktsector bruto verdiende looninkomen zijn dan aan elkaar gelijk. Overigens stellen wij het uitkeringspercentage op 100. De aanpassingen van de premietarieven in het omslagstelsel zijn rechtstreeks afhankelijk van mutaties in de genoemde volumeverhouding en daarmee van de mutatie in de verhouding tussen het aantal werkers in de marktsector en het totaal aantal loon- en steuntrekkers. Hoe groot de groep uitkeringstrekkers is hangt af van economische ontwikkelingen (aantal werklozen), van demografische factoren en ook van de reikwijdte van het sociale zekerheidsstelsel. Stijgt hun aandeel dan moet het premietarief omhoog.

Het is de vraag of de werkende bevolking of de vakbeweging deze bijstelling van de tarieven zomaar accepteert. Wordt er bij de loonvorming afgewenteld dan schuilt daarin een tweede reden voor mutaties in de arbeidsinkomensquote. Een andere mogelijkheid de financiering van de sociale fondsen rond te krijgen is ontkoppeling. Hiermee is geen rekening gehouden. Voortdurend ontkoppelen lijkt geen haalbare optie. Bovendien zouden onze conclusies niet veranderen, mits werkwilligen behalve op netto lonen ook letten op verschillen in netto uitkeringen in hun zoekgedrag. Nu is het rationeel,

minstens in het achterhoofd de kwade kansen van werkloosheid, ziekte en wat dies meer zij mee te wegen. Maar om de zaken niet te zeer te compliceren zijn deze uitkeringsverschillen niet in de mobiliteitsfunctie verwerkt. Waar de uitkeringspercentages in binnen- en buitenland aan elkaar gelijk zijn gesteld, zijn netto loon- en netto uitkeringsverschillen bovendien identiek.

Met name in meerlandenmodellen zijn de vooronderstellingen met betrekking tot het internationale goederen- en diensten- en het kapitaalverkeer van het grootste belang. Om de problematiek van de arbeidsmobiliteit zo scherp mogelijk naar voren te halen wordt daar in eerste instantie echter van geabstraheerd. Bij afwezigheid van zulke stromen is elke post op de betalingsbalans en daarmee het saldo ervan nul.

Voorts worden twee casusposities gezien. In het eerste geval gaat het om een klein land a dat géén invloed heeft op de rest van de wereld. In de rest van de wereld zijn de procentuele mutaties in bijvoorbeeld het arbeidsaanbod dan nul, althans van te verwaarlozen omvang. De tweede casuspositie heeft betrekking op twee even grote en qua structuur identieke landen a en b . Bij internationale migratie is de procentuele mutatie in het arbeidsaanbod in land b dan precies tegengesteld aan die in land a . Hetzelfde geldt voor alle andere variabelen. De grootte-verhouding tussen de betrokken landen is belangrijk. Een relatief klein aantal werknemers uit een groot land b dat emigreert naar een klein land a , kan voor dat laatste toch een relatief groot aantal zijn.

Mede om het terrein te verkennen starten wij met een voorbeeld van vrij werknemersverkeer bij starre bruto lonen. In de tekst beperken we ons tot cijfervoorbeelden. In een Appendix worden totale modellen en hun dynamische eigenschappen gepresenteerd. Deze Appendix is op aanvraag beschikbaar.

De verhouding tussen actieven en niet-actieven is in de uitgangssituatie gelijk gesteld aan één. Als gevolg hiervan zal een toeneming in het arbeidsaanbod met één procent ($l_s = 1$) als gevolg van (extra) immigratie leiden tot een vergroting van het totaal aantal inkomstenstrekken met een half procent ($l_T = .5l_s$).

De elasticiteit tussen het verwachte internationale netto loonverschil en het daarop gebaseerde extra arbeidsaanbod voor land a is steeds gesteld op 0.5 ($l_s = .5w^*$). Eigenlijk speelt de grootte-verhouding tussen de betrokken landen hier ook een rol. Met name bij een groot buitenland zal deze elasticiteit voor land a erg hoog kunnen worden, al vertrekken uit dat buitenland ook maar relatief weinig mensen. Maar aan deze effecten wordt voorbij gegaan. Wij wensen namelijk niet met die hoge elasticiteiten te werken in onze voorbeelden. De nadruk moet er op liggen, dat er wat gebeurt zo gauw de bedoelde parameter groter is dan nul en niet op allerlei extra gevolgen van hoge waarden terzake. Het verwachte netto loonverschil is in verband gebracht met het feitelijke verschil van gisteren. Andere hypothesen kunnen, maar beïnvloeden onze conclusies niet. In de uitgangssituatie bedraagt de dan aanwezige netto loondiscrepantie steeds 10 procent en dit bepaalt ook het dan verwachte verschil ($w^* = 10$). Onder invloed van starre bruto lonen kan in tabel 1 het netto loon en daarmee het internationale netto loonverschil vervolgens slechts variëren als de premiedruk verandert.

De tabellen geven procentuele mutaties van variabelen aan ten opzichte van de waarden die zij op hetzelfde moment zouden hebben bereikt indien geen impulsen (in de vorm van extra arbeidsaanbod etc.) zouden zijn gegeven. Zo staat $l_s = 5$ voor een vijf procent hoger arbeidsaanbod dan anders het geval zou zijn geweest.

Tabel 1. Starre arbeidsmarkt: internationale verdringing

I. Klein land a					
Periode	1	2	3	4	Wordt
Land a:					
1. Verwacht loonverschil					
$w^* = w^* + (w_n^a - w_n^b) - 1$	10.0	7.5	8.12	7.97	8.0
Arbeidsaanbod					
$l_s = .5w^*$	5.0	3.75	4.06	3.98	4.0
Inkomenstrekkers					
$l_T = .5l_s$	2.5	1.87	2.03	1.99	2.0
2. Kapitaalgoederen					
$k = \text{geg}$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Reële loonkosten					
$w = \text{geg}$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Werkgelegenheid					
$l = k - w$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Lastendruk					
$t = l_T - l$	2.5	1.87	2.03	1.99	2.0
Beschikbaar loon					
$w_n = w - t$	-2.5	-1.87	-2.03	-1.99	-2.0
4. w^*	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
Land b:					
l_s	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
w_n	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
II. Even grote landen a en b					
Periode	1	2	3	4	Wordt
Land a:					
1. Verwacht loonverschil					
$w^* = w^* + (w_n^a - w_n^b) - 1$	10.0	5.0	7.5	6.25	6.67
Arbeidsaanbod					
$l_s = .5w^*$	5.0	2.5	3.75	3.12	3.33
Inkomenstrekkers					
$l_T = .5l_s$	2.5	1.25	1.87	1.56	1.67
2. Kapitaalgoederen					
$k = \text{geg}$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Reële loonkosten					
$w = \text{geg}$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Werkgelegenheid					
$l = k - w$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Lastendruk					
$t = l_T - l$	2.5	1.25	1.87	1.56	1.67
Beschikbaar loon					
$w_n = w - t$	-2.5	-1.25	-1.87	-1.56	-1.67
4. w^*	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
Land b:					
l_s	-10.0	-5.0	-7.5	-6.25	-6.67
w_n	2.5	1.25	1.87	1.56	1.67

In periode 1 van het openstellen van de grenzen leidt het dan vigerende internationale loonverschil tot een toeneming van het arbeidsaanbod in land 1. In deel I van de tabel is het effect daarvan op land b verwaarloosbaar klein. Het extra arbeidsaanbod voert ook tot een toeneming van de totale bevolking in land a. Aangezien door de starre bruto lonen de werkgelegenheid er niet verandert zal nu de premiedruk omhoog moeten: de verhouding actieven—niet-actieven verslechtert immers. Derhalve daalt het netto loon in dit land. Hetzelfde is van toepassing op het feitelijke en daarmee voor morgen verwachte internationale netto loonverschil. Als gevolg hiervan trekt een gedeelte van het extra arbeidsaanbod uit periode 1 zich in periode 2 weer terug. Eveneens ten opzichte van periode 1 kan de premiedruk wat lager en dus het netto loon in land a weer wat hoger worden.

Het nu beschreven aanpassingsproces mondt in tabel 1 uiteindelijk uit in een nieuwe stabiele situatie³ (onder 'Wordt'). Het arbeidsaanbod in land a is duurzaam hoger geworden, evenals het totale aantal inkomenstrekken. Het netto loon en het internationale verschil is tegelijkertijd lager dan in het begin.

In deel II van tabel 1 gaat het om twee even grote en qua structuur identieke landen a en b. Dan zijn de mutaties in het arbeidsaanbod en het totaal aantal inkomenstrekken in land b het tegengestelde van die in land a: wat het ene land meer heeft, heeft het andere ook in procenten minder. Hetzelfde is van toepassing op de premiedruk en dus op het netto loon. Omdat de arbeidsmobiliteit wordt gestuurd door het verwachte loonverschil:

$$w^* = \bar{w}^* + (w_n^a - w_n^b)_{-1}$$

wordt in het tweelandenmodel het oorspronkelijke verschil van twee kanten aangetast. Maar de motor achter het proces blijft dezelfde. In hoog loonland a stijgen de premies en dalen de netto lonen, in land b gebeurt het omgekeerde. Zo groeien de netto lonen naar elkaar toe en komt het proces van migratie tot rust.

Wij veronderstelden dat het werknemersverkeer slechts optreedt indien betrokkenen elders ook echt een baan hebben gevonden. Dan kan het niet anders of in land a worden actieve autochtonen in tabel 1 verdrongen door allochtonen. De totale werkgelegenheid verandert er immers ex hypothesi niet. De resulterende toeneming van werkloosheid is de oorzaak van de stijgende premiedruk in hetzelfde land en daarmee van de daling van het netto reële loon. Bij een starre arbeidsmarkt leidt deze arbeidsmobiliteit dus tot grote sociale spanningen. Er mag van worden uitgegaan, dat deze spanningen er niet minder op worden indien de vakbonden er in zouden slagen de hogere premiedruk af te wentelen op de werkgevers. Bij volledige afwenteling zou het netto loon constant blijven. Maar voor de werkgevers stijgen de bruto loonkosten bij afwenteling. Dit zal leiden tot een dalende werkgelegenheid (in de tabel wordt een elasticiteit van -1 gesuggereerd tussen de vraag naar arbeid en deze loonkosten: zie de werkgelegenheidsfunctie onder 2). Alsdan neemt de werkloosheid verder toe, moet de premiedruk weer omhoog, stijgen de loonkosten opnieuw etc. Er resulteert zo een vol-

³ Het proces is stabiel voor niet al te hoge waarden van de elasticiteit tussen mobiliteit en netto loonverschillen.

ledige scheefgroei in de economie, te wijten aan een geheel niet marktconforme loonontwikkeling. Afwenteling van de voor de solidariteit (sociale verzekeringen) door de werknemers op te brengen lasten is en blijft uit den boze.

Tabel 1 is behept met nog een andere merkwaardige eigenschap. Hoewel er ook op lange termijn een internationaal netto loonverschil blijft bestaan komt aan het extra werknemersverkeer toch een eind. Voorts trekken sommigen die gisteren naar land a kwamen (op basis van een netto loonverschil) zich vandaag even vrolijk weer terug als dat verschil kleiner wordt, hoewel het nog steeds positief is. Dit is niet bepaald rationeel te noemen. Op grond hiervan is de functie, die de arbeidsmobiliteit beschrijft (onder 1) geherformuleerd. In het vervolg zal het verwachte internationale netto loonverschil niet de totale voorraad maar de mutatie in het extra arbeidsaanbod bepalen:

$$I_s = I_{s-1} + .5w^*$$

Elk jaar staan (bijvoorbeeld nieuwkomers) voor de beslissing waar zij zich zullen vestigen. Zolang dat een hoog loon land is zal een deel van hen verhuizen naar land a. Zij voegen zich dan bij degenen die dat voorheen al hebben gedaan. Vandaar het meenemen van het al gerealiseerde extra arbeidsaanbod van gisteren in de bovenstaande relatie. In feite wordt dan de extra groeivoet in het arbeidsaanbod (als verschil tussen extra totaal bestand van nu en van de vorige periode) bepaald door de loondiscrepancie. Bij overigens dezelfde vooronderstellingen als in tabel 1 geeft tabel 2 een inzicht in de dan te verwachten gang van zaken, en wel in het tweelandenscenario.

Inherent aan de gewijzigde arbeidsaanbodrelatie is, dat de trek van werknemers over de grenzen door blijft gaan zolang er een netto loonverschil is. Het kan dus niet anders of op den duur verdwijnt dit loonverschil. Het mechanisme is daarbij weer de met de verschuivende verhoudingen per land samenhangende aanpassingen in de premiedruk. Deze stijgt in land a, daalt daarentegen in b. De netto loonnivellering dient zich aan zo gauw er een dergelijke loonbepaalde arbeidsmobiliteit is. De omvang van de elasticiteit tussen die mobiliteit en het netto loonverschil heeft daarop geen invloed, wel op het niveau waarop de nivellering tot stand komt. Natuurlijk wordt de beslissing om te verhuizen door meer bepaald dan alleen netto loon- en eventueel uitkeringsverschillen. Taal, cultuur en mentaliteit spelen een desnoods veel grotere rol. Maar zo gauw de genoemde elasticiteit positief is, gaan onze conclusies op.

De vooronderstelling van de starre reële loonkosten weegt in het bovenstaande natuurlijk erg zwaar. In land a neemt de werkloosheid toe: in land b daalt het aantal personen dat van een uitkering moet leven omdat door het vertrek van anderen plaatsen vrij komen op de arbeidsmarkt. Het is welhaast ondenkbaar, dat deze verschuivingen in de schaarste-verhoudingen niet ooit tot aanpassingen in de bruto lonen zullen leiden. Hierina zal de vooronderstelling van de constante reële lonen en loonkosten (dat wil zeggen uitsluitend aan de prijzen en de produktiviteit geïndexeerde nominale lonen) dan ook het veld ruimen.

Tabel 2. Starre arbeidsmarkt en sterke arbeidsmobiliteit

Periode	1	2	3	Wordt
Land a:				
1. $w^* = w^* + (w_n^a - w_n^b) - 1$	10.0	5.0	2.5	0.0
$l_s = l_{s-1} + .5w^*$	5.0	7.5	8.75	10.0
$l_T = .5l_s$	2.5	3.75	4.37	5.0
2. $k = \text{geg}$	0.0	0.0	0.0	0.0
$w = \text{geg}$	0.0	0.0	0.0	0.0
$l = k - w$	0.0	0.0	0.0	0.0
3. $t = l_T - l$	2.5	3.75	4.37	5.0
$w_n^b = w - t$	-2.5	-3.75	-4.37	-5.0
4. w^*	10.0	10.0	10.0	10.0
Land b:				
$l_s = -l_s^a$	-5.0	-7.5	-8.75	-10.0
w_n	2.5	3.75	4.37	5.0

3. Perfecte marktwerking en verschillen in premiedruk

Indien sprake is van een toenemende werkloosheid, ligt zeker op de duur een daling van de reële lonen voor de hand. Omgekeerd zal bij stijgende spanningen op de arbeidsmarkt de arbeidskostenvoet omhoog gaan. Bij zulke marktconforme loonmutaties resulteert op lange termijn volledige werkgelegenheid. Het is voor deze lange termijn ruiming van de arbeidsmarkt wel noodzakelijk, dat de loonkosten blijven dalen, zolang er werkloosheid is.⁴ Zouden deze kosten muteren overeenkomstig de mutaties in de werkgelegenheid en niet op basis van het werkloosheidsniveau dan zal er (bijvoorbeeld bij een toenemend arbeidsaanbod) toch een structurele onevenwichtigheid op de arbeidsmarkt blijven bestaan (hysteresis).

In theorie is het denkbaar, dat elke dreigende verstoring van het evenwicht onmiddellijk in de kiem wordt gesmoord door adequate loonaanpassingen. Noodzakelijke voorwaarde daartoe is het bestaan van een negatieve elasticiteit tussen de vraag naar arbeid en de loonkosten. Stijgt in geval van een overspannen arbeidsmarkt de loonvoet dan daalt onder zulke omstandigheden de vraag naar arbeid. Bij voldoende grote loonaanpassingen verdwijnt de werkloosheid weer onmiddellijk ('perfecte werking van de markt').

In dit artikel zijn wij eerst en vooral geïnteresseerd in juist de langere termijn tendenties. Hierom, maar ook met het oog op de eenvoud, zullen wij er inderdaad van uit gaan, dat al op korte termijn het evenwicht op de arbeidsmarkt wordt teruggevonden. Soortgelijke beschouwingen kunnen ten beste worden gegeven met betrekking tot de goederenmarkt. Maar ook hier hanteren wij de hypothese van de perfect werkende markt. Als onder invloed van een vraagoverschot de prijzen stijgen en vervolgens het

4. In onze optiek van vergelijking met de oorspronkelijke ontwikkeling doen zich loondalingen voor als de reële verhoging achterblijft op het ritme van de normale produktiviteitsstijging. Dan dalen ook de reële arbeidskosten per eenheid produkt. Zo'n achterblijvende loongroei hoeft nog geen verlaging van het niveau te impliceren.

aanbod van ondernemers hierdoor toeneemt en de vraag van consumenten stukt, is in principe onmiddellijk evenwichtsherstel denkbaar. (In de Appendix is aangegeven hoe zulke processen mede onder vigeur van rentevoetaanpassingen hun beslag kunnen krijgen.) De nu geïntroduceerde reële loon- en prijsflexibiliteit heeft dus al op de korte termijn invloed op de vraag naar arbeid en – in het verlengde daarvan – op de productie. De reden hiervan ligt in de mogelijkheid van directe of indirecte factorsubstitutie in het productieproces. Maar dezelfde flexibiliteit beïnvloedt de inkomensverdeling tussen arbeid en kapitaal en daarmee de verhouding tussen sparen en investeren aan de ene en consumeren aan de andere kant. Uit loon- en steuninkomens wordt nu eenmaal minder gespaard en meer geconsumeerd dan uit de winsten. Een hogere loonquote leidt aldus tot minder investeringen en meer consumptie. De investeringsbedrijvigheid heeft vervolgens repercussies op de kapitaalgoederenvoorraad en daarmee op de initiële vraag naar arbeid morgen. Met deze samenhangen wordt in het navolgende expliciet rekening gehouden.

In ons model (zie bijv. tabel 3) is de derde relatie onder blok 1 de accumulatiefunctie. Zij beschrijft de extra groei van het kapitaalgoederenbestand (k) als gevolg van extra investeringen. De derde functie onder het tweede blok is de produktiefunctie. De meer dan normale productie (y) is gerelateerd aan de additionele hoeveelheden arbeid

Tabel 3. *Perfekte arbeidsmarkt en extra arbeidsaanbod (Klein land a)*

Periode	1	2	3	Wordt
I. Geen capaciteitseffect				
Land a:				
1. $l_s = \text{geg}$	5.0	5.0	5.0	5.0
$l_T = .5l_s$	2.5	2.5	2.5	2.5
$k = \text{geg}$	0.0	0.0	0.0	0.0
2. $w = k - l_s$	-5.0	-5.0	-5.0	-5.0
$l = k - w$	5.0	5.0	5.0	5.0
$y = .8l + .2k$	4.0	4.0	4.0	4.0
$i = k$	0.0	0.0	0.0	0.0
3. $t = l_T - l$	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5
$w_n = w - t$	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5
II. Met capaciteitseffect				
Land a:				
1. $l_s = \text{geg}$	5.0	5.0	5.0	5.0
$l_T = .5l_s$	2.5	2.5	2.5	2.5
$k = k_{-1} + .1(i - k)_{-1}$	0.0	2.0	3.2	5.0
2. $w = k - l_s$	-5.0	-3.0	-1.8	0.0
$l = k - w$	5.0	5.0	5.0	5.0
$y = .8l + .2k$	4.0	4.4	4.64	5.0
$i = k - 4w$	20.0	14.0	10.4	5.0
3. $t = l_T - l$	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5
$w_n = w - t$	-2.5	-0.5	0.7	2.5
Land b:				
l_s	0.0	0.0	0.0	0.0
w_n	0.0	0.0	0.0	0.0

en kapitaal via hun produktie-elasticiteiten. Gegeven de perfect werkende markt zijn produktie en produktiecapaciteit bij normale bezetting aan elkaar gelijk. De vierde relatie onder blok 2 is de investeringsfunctie. Er wordt meer geïnvesteerd als de verwachte loonkostenontwikkeling achterblijft (en dus de dito rendementen en de besparingen toenemen). De verwachte en de feitelijke loonkosten zijn aan elkaar gelijk gesteld. Volgens de eerste relatie onder blok 2 passen de loonkosten zich onmiddellijk aan bij de initiële situatie op de arbeidsmarkt. Dit gebeurt bovendien zodanig dat volgens de tweede relatie de vraag naar arbeid (l) steeds gelijk is aan het aanbod (l_s).

In tabel 3 is sprake van een blijvende en autonome verhoging van het arbeidsaanbod via immigratie. De tabel is bovendien weer gesplitst in twee delen.

In het eerste deel is de kapitaalgoederenvoorraad gegeven (is er geen capaciteits-effect van investeringen of zijn de investeringen exogeen bepaald). De aanpassing loopt dan enkel en alleen via de factorsubstitutie.

In het tweede deel wordt wel met extra investeringen en hun capaciteitseffect rekening gehouden. De aanpassing verloopt dan ook langs deze weg naast die van de factorsubstitutie.

Het is van belang dit onderscheid tussen analyses met en zonder capaciteitseffect of kapitaalaccumulatie te accentueren. Al te vaak wordt dit effect in de literatuur namelijk verwaarloosd. Overbekend is bijvoorbeeld de theorie van Heckscher-Ohlin volgens welke arbeidsmobiliteit heilzaam is voor volk en vaderland. Maar in die theorie wordt van het capaciteitseffect geabstraheerd.

De autonome stijging van het arbeidsaanbod wordt in periode 1 direct geabsorbeerd via een relatieve achteruitgang in de reële loonkosten. Met de werkgelegenheid stijgt de produktie. In het eerste deel van de tabel is daarmee de kous af. Het nieuwe evenwicht wordt er dadelijk bereikt. Van belang is voorts dat de reële loonkosten blijvend lager zijn dan oorspronkelijk. Dit geldt ook voor de netto reële lonen, maar de daling ervan is minder omdat het premietarief ook lager is geworden. Via het extra ingeschakelde arbeidsaanbod is de verhouding tussen niet-actieven en actieven immers thans lager geworden!

In deel II nemen de zaken vanaf periode twee een andere keer. In periode 1 gaan als gevolg van de loonmatiging niet alleen de werkgelegenheid, maar ook de investeringen omhoog in het kielzog van de nationale besparingen. Dank zij de oplevende investeringen loopt de kapitaal-arbeidverhouding in de volgende periode op. Dit is in het voordeel van de werknemers. De factor arbeid wordt relatief minder schaars: extra kapitaalgoederen bieden dito arbeidsplaatsen waardoor de vraag naar arbeid bij volledige bezetting zal aantrekken. De bedoelde verhouding was in eerste instantie verslechterd als gevolg van het extra arbeidsaanbod. Nu kunnen de lonen zich van de oorspronkelijke schok herstellen. Uiteindelijk komen zij weer terecht op het oorspronkelijke groeipad. Ook de arbeid-kapitaalverhouding keert terug naar zijn oorspronkelijke waarde. De produktie, de kapitaalgoederenvoorraad en de investeringen zijn dan inmiddels allemaal overeenkomstig het extra arbeidsaanbod omhoog gegaan. Dit in schrille tegenstelling met de vorige paragraaf, waar zo'n extra aanbod slechts tot uitdrukking kwam in een grotere werkloosheid. Dit ook in tegenstelling tot het eerste deel van tabel 3 waar de bruto lonen duurzaam omlaag gingen. Wel daalt wederom de premiedruk (meer actieven). Per saldo is daarom in het tweede deel na enige tijd en zeker op lange termijn

sprake van een stijging van de netto lonen en uitkeringen. In die zin is althans in het tweede deel het extra arbeidsaanbod nog ergens goed voor.

Al met al biedt de ontwikkeling onder vigeur van een volledig marktconforme loon- en prijsontwikkeling een veel gunstiger perspectief voor de werknemers dan voorheen het geval was. Maar tegelijkertijd presenteert de tabel een probleem. Een hoger arbeidsaanbod leidt op den duur niet tot een lager reëel loon en nog minder tot een lager netto loon. Dit dan wel volgens een dynamische analyse, waarbij met het capaciteitseffect van de investeringen rekening wordt gehouden. In een land waar arbeid weggaat geldt dan omgekeerd, dat noch de bruto noch de netto lonen er duurzaam hoger worden. Ook volgens de groeitheorie vermag slechts een mutatie in de spaarquote (bij onveranderde technologische ontwikkeling) een ander structureel bruto loonniveau te bewerkstelligen. De spaarneigingen veranderen echter niet. Maar dit impliceert dat ondanks de internationale arbeidsmobiliteit géén nivellering van beloningsvoeten plaats vindt. En dat impliceert weer dat de trek over de grenzen door blijft gaan. Zo dreigen landen leeg te lopen: arbeidsmobiliteit is geen oplossing maar juist een probleem!

Stel dat het extra arbeidsaanbod via immigratie in tabel 3 werd veroorzaakt door een verschil in premie in land a ten opzichte van het buitenland. Het moet dan gaan om een lagere premiedruk, want dan resulteert bij dezelfde bruto lonen een hoger netto loon in dat land. Worden deze nieuwkomers ingeschakeld, dan daalt de premiedruk in land a nog verder. Dit is wat in het tweede deel met capaciteitseffect op lange termijn dan ook precies gebeurt. Het netto loonverschil wordt dan echter groter, niet kleiner. Slechts door van het capaciteitseffect te abstraheren (hetgeen op zich natuurlijk ongeoorloofd is) kan men tot andere conclusies komen. Bij een inflexibele kapitaalgoederenvoorraad is de bruto loondaling wel blijvend. Deze daling overtreft in het voorbeeld de positieve invloed van de lagere premiedruk op het netto loon. *Hoe dan ook is slechts bij deze wereldvreemde hypothese een vigerend internationaal loonverschil weg te werken langs de weg van de arbeidsmobiliteit. Volgens een echt dynamische analyse inclusief het capaciteitseffect kan een met de premiedruk samenhangend netto loonverschil niet via de markt verdwijnen.*

In tabel 4 wordt deze stelling nog eens toegelicht voor de kleine economie. Het extra arbeidsaanbod is er niet autonoom, maar als voorheen een functie van de internationale netto loonverschillen. Er wordt niet van het capaciteitseffect geabstraheerd. De uitkomsten van tabel 4 zijn onthutsend. Hoewel er sprake is van een optimale marktwerking loopt de ontwikkeling uit op een complete chaos. Er komt extra arbeid naar hoog loonland a. Om dit in te schakelen dalen daar op korte termijn de reële loonkosten. De investeringen en hun voetspoor de kapitaalgoederenvoorraad gaan dan omhoog. Tot zover zijn er geen problemen. (In de tabel zijn de accumulatie- en de investeringsfunctie korthedshalve samengevoegd, en is de produktiefunctie weggelaten.)

Het hogere arbeidsaanbod leidt van de andere kant tot een daling van de premiedruk. Het netto loon loopt dus al direct minder terug dan de bruto lonen. Alles precies als in de vorige tabel. Maar daardoor blijft er nu extra arbeid het land in stromen. Dit mondt uit in verdere bruto loonmatiging en in dalende premies. Deze voor het netto loon tegengestelde bewegingen veroorzaken een fundamentele instabiliteit. In de tabel overtreft de dalende premiedruk vanaf periode 2 de invloed van de dalende bruto lo-

nen, zodat ten opzichte van de vorige periode de netto lonen gaan stijgen! Dit vindt zijn neerslag in eveneens toenemende aantallen werkwillige immigranten, hetgeen de bruto lonen verder omlaag en de netto lonen verder omhoog stuwt. De bruto loonmatiging wordt wel degelijk gemitigeerd door de extra kapitaalaccumulatie. Maar dat beperkt niet alleen de neergang in de bruto lonen. Er gaat op zich bezien even goed een opdrukkende werking op het netto loon van uit. *Zo leidt de versnelde kapitaalgroei indirect, via de wig op de arbeidsmarkt, tot versnelde groei van het arbeidsaanbod en zo weer tot extra kapitaalaccumulatie. Dat is de diepere oorzaak van de geconstateerde instabiliteit.*

De conclusie luidt dat in de geschetste omstandigheden het marktmechanisme niet in staat is de problemen in de economie behoorlijk op te lossen. In tabel 4 is geen kolom 'Wordt' opgenomen. De economie ontspoort er op lange termijn namelijk volledig.

Tabel 4. Perfecte arbeidsmarkt en internationale mobiliteit (Klein land a)

Periode	1	2	3	4	5
Land a:					
1. $w^* = \bar{w}^* + (w_n^a - w_n^b) - 1$	10.0	7.5	7.62	8.42	9.46
$l_s = l_{s-1} + .5w^*$	5.0	8.75	12.56	16.77	21.50
$l_T = .5l_s$	2.5	4.37	6.28	8.39	10.75
$k = k_{-1} - .4w - 1$	0.0	2.0	4.7	7.84	11.42
2. $w = k - l_s$	-5.0	-6.75	-7.86	-8.93	-10.09
$l = k - w$	5.0	8.75	12.56	16.77	21.50
3. $t = l_T - 1$	-2.5	-4.37	-6.28	-8.39	-10.75
$w_n^b = w - t$	-2.5	-2.37	-1.58	-0.54	0.67
4. \bar{w}^*	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
Land b:					
l_s	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
w_n	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Dezelfde conclusies zouden zich opdringen in het twee-landen model. Dan komt ook duidelijker in beeld dat het lage loonland b op den duur leeg loopt. Het internationale netto loonverschil wordt ook hier niet weggewerkt, maar juist steeds groter.

Voor de nu geschetste problematiek is er maar één oplossing (het rigoreus sluiten van de grenzen daargelaten). *Als er echt vrij verkeer van personen is dient de vaststelling van de premie over de landen heen te worden gecoördineerd. Er dient met andere woorden één financieringssysteem voor de sociale zekerheid te komen.* In de volgende paragraaf wordt op deze conclusie teruggekomen.

4. Perfecte marktwerking en produktiviteitsverschillen

In de vorige paragraaf werd het bestaande internationale netto loonverschil teruggevoerd op andere demografische verhoudingen en dus een andere premiedruk. Thans nemen we aan dat de verhouding tussen actieven en niet-actieven in de landen gelijk is. Dan kan het netto loonverschil slechts door een dito bruto verschil zijn veroorzaakt.

De reden van zo'n bruto verschil kan op zijn beurt althans structureel slechts gelegen zijn in produktiviteitsverschillen tussen de landen. In de evenwichtige uitgangssituatie ligt de arbeidsproduktiviteit en derhalve bij dezelfde loonquote als in land a (opnieuw dezelfde verhoudingen) de reële loonvoet lager. Land b ligt als het ware enkele jaren achter op hetzelfde pad van evenwichtige groei als land a, met name wat de arbeidsbesparende technologische ontwikkeling betreft. In het onderstaande boekhoudkundig overzicht van de marktsectoren in de landen is dit verschil op 10% gesteld.

Land a:

Bedrijven							
	Volume	Prijs	Waarde		Volume	Prijs	Waarde
Loonsom	80	1.1	88	Consumptie	88	1.0	88
Winsten	220	0.1	22	Investering	22	1.0	22
Productie	110	1.0	110	Bestedingen	110	1.0	110

Land b:

Bedrijven							
	Volume	Prijs	Waarde		Volume	Prijs	Waarde
Loonsom	80	1.0	80	Consumptie	80	1.0	80
Winsten	200	0.1	20	Investeren	20	1.0	20
Productie	100	1.0	100	Bestedingen	100	1.0	100

De verhoudingen zijn zodanig gekozen, dat qua (beroeps)bevolking de twee landen even groot zijn. Productie (110) en kapitaalgoederenvoorraad (220) liggen in land a 10% hoger evenals de lonen en de bestedingen, als gevolg van de hogere arbeidsproduktiviteit. Als de grenzen open gaan, dient zich voor land b de mogelijkheid aan de bestaande technologische achterstand versneld in te lopen. De kennis is immers in land a al aanwezig. Toch zal een dergelijk absorptieproces in de praktijk meerdere jaren in beslag nemen, want normaal gesproken moet de introductie van nieuwe technieken gaan langs de weg van de investeringen. Het duurt dan enige tijd, voordat het totale produktiepotentieel overeenkomstig de meest geavanceerde technieken is uitgerust.

Toch zullen wij eenvoudshalve de fictie toelaten, als zou de bedoelde technologische achterstand in één periode kunnen worden overbrugd. In tabel 5 staat de grootheid h_1 voor deze 'sprong voorwaarts'. De overgang op de nieuwste technieken van land a impliceert daarbij op zich genomen een uitstoot van arbeid in land b. Daarom moeten in het begin de lonen omlaag met het oog op de blijvende volledige werkgelegenheid.

Van de andere kant dalen de arbeidskosten per eenheid produkt onder invloed van de produktiviteitsstijging evenzeer. Hierdoor wordt de vraag naar arbeid op zich – bij constante reële lonen – gestimuleerd. Via een specifieke keuze van de parameters (een elasticiteit tussen loonkosten en werkgelegenheid van één, zie de werkgelegenheidsfunctie) is het effect van de technische verlaging van de arbeidskosten per een-

Tabel 5. *Perfekte arbeidsmarkt en technologische inhaal (Klein land b)*

Periode	1	2	3	4	Wordt
Land b:					
1. $l_s = l_{s-1}$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
$l_T = .5l_s$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
$k = k_{-1} - .4(w - h_1)_{-1}$	0.0	4.0	6.4	8.64	10.0
2. $w = k - l_s$	0.0	4.0	6.4	8.64	10.0
$l = k - w$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
$y = .8(1 + h_1) + .2k$	8.0	8.8	9.28	9.73	10.0
3. $t = l_T - l$	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
$w_n = w - t$	0.0	4.0	6.4	8.64	0.0
4. $h_1 = h_l$	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0

heid produkt in de tabel precies genoeg om de gewenste extra vraag naar arbeid uit te lokken. Zo wordt de produktiviteitsverhoging al op korte termijn vertaald in extra produktie.

In de tabel is van een volledig gesloten land b uitgegaan. Van internationale mobiliteit van arbeid is dus ook geabstraheerd. Zoals gezegd blijven de arbeidskosten per man er in periode 1 onveranderd. Per eenheid produkt dalen ze evenwel met het percentage van de extra arbeidsproduktiviteitsstijging, zodat de winsten, de rendementen en de nationale besparingen en de investeringen omhoog gaan. In periode 2 stijgt derhalve de kapitaalgoederenvoorraad en, om deze te bezetten, de vraag naar arbeid. Nu is het moment daar voor reële loonsverhogingen. Zolang deze loonsverhogingen de extra produktiviteitsstijging niet volledig compenseren blijft er sprake van extra kapitaal-groei via dito investeringen. Het proces komt tot rust als de (blijvende) produktiviteitschok geheel is omgezet in evenveel hogere lonen bij behoud van volledige inschakeling van arbeid. Onder 'Wordt' staat dit eindresultaat. Produktie, investeringen (en dus ook de nationale consumptie) zijn evenals de reële lonen en de arbeidsproduktiviteit alle 10% hoger geworden. Land b heeft land a werkelijk ingehaald, zoals een confrontatie met de boven weergegeven nationale boekhoudingen duidelijk moge maken.

Het inhaalproces bij volledige werkgelegenheid beïnvloedt de verhoudingen tussen actieven en niet-actieven niet. De vruchten van de verbeterde produktietechniek kunnen daarom bij een constante premiedruk over de gehele bevolking worden verdeeld via de koppeling van de uitkeringen aan de lonen.

Tabel 5 geeft aan hoe het internationale loonverschil in principe moet verdwijnen. De achterliggende oorzaak van de technologieverschillen moet worden opgeheven. Alleen dan kan op langere termijn een nieuw evenwicht tot stand komen. In de tussenliggende periode kan daarbij een trek richting het oorspronkelijke hoge loonland a optreden. Maar (zie tabel 3) een dergelijke mutatie in het aanbod van arbeid leidt op lange termijn noch tot lagere lonen in land a noch tot hogere in land b. Waar in dit kader gewag wordt gemaakt van de internationale arbeidsmobiliteit wordt op het verkeerde paard gekokt. Het technologiebeleid en de concurrentie tussen ondernemingen hebben als functie om regionale verschillen te nivelleren, en niet de arbeidsmobiliteit!

In tabel 6 en 7 zijn de verschillende conclusies uit het voorgaande nog eens samengevat. Er is een door technologie-achterstanden bepaald loonverschil. Vanaf periode 1

wordt dit verschil ingelopen ($h_1 = 10$ in land b). Er is rekening gehouden met internationale arbeidsmobiliteit en met het capaciteitseffect van investeringen. De analyse geschiedt binnen het twee landen model. Die landen gaan daarbij over tot de vorming van een economische en monetaire unie.

Men kan erover twisten wat zo'n constructie precies behelst. Mede met het oog op de eenvoud kiezen wij voor de volgende vooronderstellingen:

1. in verband met de monetaire unie (één munt) behoren wisselkoers en wisselkoersperikelen tot het verleden;
2. staande een volledig vrij kapitaalverkeer zullen tussen de twee landen bovendien de opbrengstvoeten voor soortgelijke vermogensobjecten worden genivelleerd. (Waar wij van de overheid abstraheren, geldt dit dan met name voor het aandelenrendement en de rentevoet);
3. staande het volledig vrije goederen- en dienstenverkeer en de ene geldeenheid geldt hetzelfde voor de prijsniveaus van identieke goederen en diensten. Ruilvoetmutaties behoren aldus tot het verleden. Omdat wij eenvoudshalve alle goederen en diensten in aanmerking laten komen voor internationale handel moet dus sprake zijn van gelijke prijzen in de twee landen;
4. vooralsnog kunnen er wel verschillen in reële loonvoeten optreden als gevolg van het historisch gegroeide verschil in arbeidsproductiviteit. Deze verschillen verdwijnen veel minder snel omdat arbeid niet zo gemakkelijk over de grenzen zal trekken als goederen en geld(kapitaal).

Deze hypothesen komen er op neer dat wij voor de substitutie-elasticiteiten tussen soortgelijke binnen- en buitenlandse goederen en vermogensobjecten naar oneindig tenderende waarden kiezen. Voor de elasticiteit die het effect op het binnenlands arbeidsaanbod van het verwachte netto loonverschil weergeeft kiezen we daarentegen een waarde die belangrijk lager is: deze wordt opnieuw op .5 gesteld. Zolang zij groter is dan nul blijven de conclusies in kwalitatieve zin ongewijzigd.

In de oorspronkelijke landen a en b worden de veronderstellingen met betrekking tot de perfecte marktwerking gehandhaafd. Ook wordt het sociale zekerheidssysteem per land in tabel 6 overeind gehouden. Per land vindt dus als voorheen een herverdeling van de in de marktsector verdiende loonsom plaats over actieven en niet-actieven. Deze herverdeling heeft ex hypothesi geen invloed op de bestedingen. De winst blijft de enige (of voornaamste) bron van besparingen. De investeringen zijn hier ex post aan gelijk. In deze meest eenvoudige enscenering is bij ontstentenis van binnenlandse spaaroverschotten de lopende rekening van de oorspronkelijke landen in evenwicht. Met de wereld buiten deze twee is geen rekening gehouden.

In tabel 6 is samenvattend sprake van twee impulsen. Op basis van het hoge netto loon komt een stroom arbeid op gang naar land a. Tegelijkertijd is er in land b een technologie-impuls, in waarde gelijk aan het initiële bruto loonverschil.

In het begin is de ontwikkeling zoals men zou verwachten. In land a dalen de bruto en netto lonen door de toevloed van arbeid. In land b gebeurt het omgekeerde. In land b dalen wel de loonkosten per eenheid produkt door de technologie-impuls. Daarom trekken de investeringen in beide landen aan. Dat werkt in beide landen vooralsnog

Tabel 6. Mobiliteit en de wig op de arbeidsmarkt (Even grote landen)

Periode	1	2	3	4	... 7
Land a:					
1. $w^* = w^* + (w_n^a - w_n^b) - 1$	10.0	5.0	2.5	4.25	6.06
$l_s = l_{s-1} + .5w^*$	5.0	7.5	8.75	10.87	18.85
$l_T = .5l_s$	2.5	3.75	4.37	5.44	9.42
$k = k_{-1} - .4w_{-1}$	0.0	2.0	4.2	6.02	12.45
2. $w = k - l_s$	-5.0	-5.5	-4.55	-5.63	-6.40
$l = k - w$	5.0	7.5	8.75	10.87	18.85
3. $t = l_T - 1$	-2.5	-3.75	-4.37	-5.44	-9.42
$w_n = w - t$	-2.5	-1.75	-0.18	0.58	3.03
4. w^*	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
Land b:					
1. $l_s = -l^a$	-5.0	-7.5	-8.75	-10.87	-18.85
$l_T = .5l_s$	-2.5	-3.75	-4.37	-5.44	-9.42
$k = k_{-1} - .4(w - h_1) - 1$	0.0	2.0	2.2	1.02	-3.21
2. $w = k - l_s$	5.0	9.5	10.95	12.70	15.64
$l = k - w$	-5.0	-7.5	-8.75	-10.87	-18.85
3. $t = l_T - 1$	2.5	3.75	4.37	5.44	9.42
$w_n = w - t$	2.5	5.75	5.57	7.17	6.22
4. h_1	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0

extra kapitaalaccumulatie in de hand. Het wegtrekken van arbeid in land b leidt daarna tot verdere bruto loonsverhogingen, ook per eenheid produkt (via $w-h_1$). Tegelijkertijd stijgt daar de premiedruk, waar ze in land a minder wordt. Op langere termijn tekent zich echter opnieuw een totale ontwrichting af. Land a groeit razendsnel onder invloed van extra arbeid en extra kapitaal. Land b ondergaat een omgekeerd lot. Het loopt economisch en demografisch leeg. Overigens moet dit leeglopen met een korreltje zout worden genomen. Land b wordt steeds kleiner zodat het effect van migratie daaruit op land a in feite relatief steeds geringer wordt. Hier is als gezegd geen rekening mee gehouden.

De oorzaak van al de ellende ligt in de uiteenlopende premie-ontwikkeling en de resulterende netto loonbeweging in de landen. De netto loonverschillen worden al dra weer groter in plaats van kleiner. Periode 7 is opgenomen om deze tendensen nog duidelijker zichtbaar te maken. In tabel 7 wordt de logische consequentie van dit alles getrokken. Er wordt overgegaan op één financieringssysteem van de sociale zekerheid met één gemeenschappelijk tarief.

Het gemeenschappelijk tarief wijkt in eerste instantie niet af van de oorspronkelijke tarieven in de twee landen, want die zijn ex hypothesi in deze paragraaf aan elkaar gelijk. Om dezelfde reden hoeft het gemeenschappelijk tarief in de volgende perioden evenmin te worden aangepast. In de Appendix wordt aangegeven, hoe een en ander in zijn werk gaat. Duidelijk zal zijn dat in land a nu op zich bezien een overschot bestaat bij de sociale zekerheid (relatief minder inactieven). In land b gebeurt het omge-

keerde. Tegenover deze spaaroverschotten staan even grote saldi in het goederenverkeer tussen de landen in tabel 7.

Tabel 7 is zo geënceneerd, dat het netto loonverschil al in één periode wordt ingelopen (kwestie van keuze van verhoudingen en coëfficiënten). Dan komt het extra werknemersverkeer ook in al één periode tot rust. Na periode 1 profiteren beide landen van de gemeenschappelijke markt. Land a overigens alleen qua volumina via méér arbeid waarbij zich op den duur kapitaalgoederenvoorraad en produktie aanpassen. Land b via de nu ook voor haar toegankelijke betere produktiemethoden, die de uittocht van arbeid compenseren. Maar bovendien stijgt in land b zowel de bruto als de netto loonvoet, uiteindelijk tot het niveau van land a. Dit resultaat is alleen mogelijk door het inlopen van de technologische achterstand en de overgang op een gemeenschappelijk sociaal zekerheidsstelsel. *De internationale arbeidsmobiliteit heeft nu op zich geen enkele betekenis voor de welvaartsontwikkeling in de landen op langere termijn. Hooguit worden de overlopers van het eerste uur wat eerder rijker dan de achterblijvers in land b!*

Tabel 7. Gemeenschappelijke sociale zekerheid (Even grote landen)

Periode	1	2	3	4	Wordt
Land a:					
1. $w^* = \underline{w}^* + (w_n^a - w_n^b)_{-1}$	10.0	0.0	0.0	0.0	0.0
$l_s = l_{s-1} + .5w^*$	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0
$l_T = .5l_s$	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5
$k = k_{-1} - .4w_{-1}$	0.0	2.0	3.2	3.92	5.0
2. $w = k - l_s$	-5.0	-3.0	-1.8	-1.08	0.0
$l = k - w$	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0
3. t	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
$w_n = w - t$	-5.0	-3.0	-1.8	-1.08	0.0
4. \underline{w}^*	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
Land b:					
1. $l_s = -l_s^a$	-5.0	-5.0	-5.0	-5.0	-5.0
$l_T = .5l_s$	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5
$k = k_{-1} - .4(w - h_1)_{-1}$	0.0	2.0	3.2	3.92	5.0
2. $w = k - l_s$	5.0	7.0	8.2	8.92	10.0
$l = k - w$	-5.0	-5.0	-5.0	-5.0	-5.0
3. t	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
$w_n = w - t$	5.0	7.0	8.2	8.92	10.0
4. h_1	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0

6. Samenvatting

In dit artikel is uitsluitend aandacht besteed aan internationale mobiliteit van werkwilligen. Meer nog is aangenomen dat betrokkenen migreren omdat zij elders een baan hebben gevonden. Voorts is verondersteld dat zij zich bij hun beslissing over een eventueel vertrek naar de vreemde mede laten leiden door verwachte (wel op feiten berustende) netto loonverschillen. Die verschillen bepaalden bovendien de extra groei in het

arbeidsaanbod, niet het extra volume zelf. Geabstraheerd is van een minimale drempelwaarde in het netto verschil, dat moet worden overschreden alvorens men echt over de grens komt. Het spreekt voor zich dat zo'n mobiliteit tot grote spanningen zal leiden indien in het nieuwe vaderland geen (extra) uitbreiding in de vraag naar arbeid optreedt. In dat geval is slechts sprake van een internationale verdringing op de lokale arbeidsmarkt en van dalende netto lonen in verband met hogere premies in het land met een immigratie-overschot.

Indien naast andere markten ook de arbeidsmarkt goed werkt, zal het extra arbeidsaanbod leiden tot daling van lonen en loonkosten per eenheid produkt. Aldus kan ceteris paribus het netto loonverschil verdwijnen terwijl via meer vraag naar arbeid toch iedere werkwillige wordt ingeschakeld. Het netto loon daalt overigens minder dan de bruto loonkosten omdat de premies nu omlaag kunnen (relatief meer actieven als draagvlak).

Deze voorstelling van zaken is intussen zeer onvolledig. Voorbij gegaan wordt aan de extra investeringsactiviteit die voortspruit uit de lagere loonkosten per eenheid produkt. In tweede instantie neemt daardoor de kapitaalgoederenvoorraad toe. Om deze te bezetten zal ook de vraag naar arbeid hoger worden. De initiële loonmatiging zal hierdoor weer verdwijnen. Aldus neemt op den duur het internationale loonverschil weer toe. Omdat tegelijkertijd de premies blijven dalen, ontstaat een fundamenteel onevenwichtig proces. De bruto lonen dalen onder invloed van steeds weer extra immigratie, de netto lonen stijgen door de dalende premiedruk. Zonder hulp van buiten af is het marktmechanisme niet in staat voor aanvaardbare oplossingen van deze scheefgroei te zorgen. Integendeel dreigt het lage loon land leeg te lopen.

Internationale loonverschillen moeten bij de oorzaak worden aangepakt. Een gewichtige structurele oorzaak is een achterstand in technologische ontwikkeling in het lage loonland. Deze kan slechts verdwijnen met behulp van een versnelde overname van moderne technieken uit andere landen.

Een op uiteenlopende demografische factoren of op andere verzekeringsstelsels (uitkeringspercentages, reikwijdte) terug te voeren verschil in sociale premies (en daarmee netto lonen) kan slechts verdwijnen door een gemeenschappelijke financiering van de sociale zekerheid, met gelijke tarieven in de betrokken landen. In dit artikel is alleen naar deze financieringszijde gekeken. Maar als de internationale werkzoekende zich in zijn vestigingsbeslissing behalve door netto loonverschillen ook zou laten leiden door dito (later na gedane arbeid te ontvangen) uitkeringsverschillen zal ook de verzekeringsystematiek niet onberoerd kunnen blijven.

In de praktijk bestaan er in Nederland verschillen in premietarieven tussen bedrijfsverenigingen, zonder dat dit tot merkbare problemen op de arbeidsmarkt leidt. Zoals gezegd zullen die eerst optreden als bepaalde drempels in die verschillen worden overtreden. Ook op het internationale vlak zijn discrepanties binnen deze waarden uiteraard wel bestaanbaar. Maar om de verschillen daartoe te beperken, is één gemeenschappelijk systeem noodzakelijk.

In het kader van Europa '92 is dit alles van eminent belang. Het door collega Pieters gelanceerde idee⁵ van vooralsnog een dertiende, gemeenschappelijk verzekeringsstelsel

5. D. Pieters, 'Sociale zekerheid na 1992: één over twaalf', Reeks Soc. Zekerheidswetenschap, Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg.

is de moeite van het overdenken waard, al kan het alleen maar een tussenstap zijn. Komt er geen gemeenschappelijk sociaal zekerheidsstelsel en is er wel een op netto loon- en (latere) uitkeringsverschillen gebaseerde arbeidsmobiliteit dan zal dit niet leiden tot kleinere loondiscrepanties. Integendeel zal er een complete scheefgroei optreden waarbij landen leeg dreigen te lopen en andere overvol raken. De bedoelde mobiliteit is dus zowel economisch als sociaal in hoge mate destabiliserend en disfunctioneel. Op zich heeft zij de volkshuishoudingen weinig of niets goeds te bieden. Wel leidt zij tot toenemende congestie en belasting van het milieu in de landen van bestemming.

Het is in het licht van dit alles niet zo vreemd dat sommigen in Duitsland twee gescheiden arbeidsmarkten met naar regio van oorsprong (Ostländer en Westländer) verschillende loonschalen voor de werknemers bepleiten (het Mezzogiorno-probleem). Het is overigens maar de vraag of dit zal lukken en of binnen de EG de non-discriminatiebepalingen zo'n constructie toelaten.

Een Europa omvattende economische en monetaire unie tenslotte vergt een Europa omvattende solidariteit. Dat is de uiteindelijke conclusie van dit artikel ten aanzien van de sociale dimensie van de gemeenschappelijke markt. De interne markt kan niet los van die sociale dimensie tot stand komen.